

פטור

צרת צרה

מדין

ערות

אשת אח

יום ראשון יז אדר ב

יבמות דף יג

להצטרפות לקבלת החידוש

a8843414@gmail.com

קושיית רע"א שצרת ערוה תפטור צרתה כצרת אשת אח

ברי"ש יבמות (ב.) תנן: חמש עשרה נשים פוטרות צרותיהן וצרות צרותיהן מן החליצה ומן היבום עד סוף העולם. ובגמרא (ג.): מנא הני מילי, דתנו רבנן, "אשה אל אחותה לא תקח לצרור לגלות ערותה עליה בחייה", 'עליה' מה תלמוד לומר, לפי שנאמר "יבמה יבוא עליה" שומע אני אפילו באחת מכל עריות האמורות בתורה הכתוב מדבר, נאמר כאן 'עליה' ונאמר להלן 'עליה', מה להלן במקום מצוה אף כאן במקום מצוה ואמר רחמנא 'לא תקח'. ואין לי אלא היא, צרתה מנין, תלמוד לומר 'לצרור'. ואין לי אלא צרתה, צרת צרתה מנין, תלמוד לומר 'לצרור' ולא לצור.

ועוד איתא בגמרא (יג.): כיצד פוטרות צרותיהן וכו', מנהני מילי, אמר רב יהודה, דאמר קרא "לצרור" - התורה ריבתה צרות הרבה. רב אשי אמר סברא היא, צרה מאי טעמא אסירא דבמקום ערוה קיימא, צרת צרה נמי במקום ערוה קיימא, ע"כ.

מבואר בגמרא בשני המקומות, שמלבד הדין ש'צרת ערוה' פטור מייבום, צריך לימוד או סברא מיוחדת לפטור גם 'צרת צרה' מן הייבום. ותמה על כך רבי עקיבא איגר בתוספותיו למשניות (פ"א מ"א אות ה): וקשה לי, דלמאי צריך קרא לצרת צרתה, הא הצרה הנפטרת בלא יבום נשארה לו באיסור 'אשת אח מאביו' והיא עצמה ערוה, וממילא צרת צרתה היא 'צרת ערוה דאשת אחיו מאביו'. דהיינו שהוקשה לרבי עקיבא איגר, שכיון שערוה פוטרת צרתה מן הייבום, אם כן הצרה הרי היא 'אשת אח שלא במקום מצוה' - והרי היא ערוה שיש בה כרת, ואם כן אף היא תפטור צרתה - הצרת צרה של הערוה הראשונה - מן היבום כדין 'צרת ערוה'. ובנוסף אחר: לעולם 'צרת צרת ערוה' היא גם 'צרת ערוה' של ה'צרת ערוה' הראשונה, כי ה'צרת ערוה' נעשית ל'ערוה' מאחר שפטורה מן היבום.

ביאור רש"י בדעת רבי שצרת צרה נלמדת מ'ולקחה' כצרת ערוה

ורע"א מוסיף ומביא סיוע לקושייתו מדברי רש"י. דהנה בברייתא המובאת בגמרא (ח.) איתא: רבי אומר, ולקח ולקחה ויבם ויבמה - לאסור צרות ועריות. ורש"י (ח: ד"ה א"כ) מפרש שלדעת רבי צרות צרותיהן נמי מהכא נפקא, דמשנפלה לו צרת ערוה מאחיו הראשון ונדחת הערוה ממנו - נאסרה עליו עולמית משום אשת אח. וכשנתייבמה לאחיו השני ולו אשה אחרת ומת וחזרה ונפלה לפני זה - לא קרינן בה בזו שנאסרה עליו 'ולקחה' הלכך תרוייהו אסורים, וכן לעולם, עכ"ל. הרי שרש"י נחת לסברא זו בדעת רבי, שכל צרת צרה יש לדונה כדין צרת ערוה, כיון שהצרת ערוה הראשונה נעשית ערות אשת אח, וצרתה - צרת ערות אשת אח. ואם כן תתעצם הקושיא, מדוע לדעת חכמים אי אפשר ללכת באותה הדרך, ומדוע צריך פסוק מיוחד לפטור צרת צרה.

מחלוקת רש"י ותוספות אם שם צרת ערוה פוטר או מדין אשת אח

והנה דעת רש"י בכמה מקומות שאף שדין צרת צרה נלמד מפסוק מיוחד, מכל מקום מהות הפטור זהה לסברת רע"א. דהיינו שהפסוק מלמדנו שיש לדון את ה'צרת ערוה' כ'אשת אח שלא במקום מצוה' וממילא ה'צרת צרה' הרי היא 'צרת ערות אשת אח' ופטורה מייבום. כך מבואר בדברי רש"י בתחילת המסכת (ב:) בבואו לבאר את דין המשנה שפוטרת צרות צרותיהן, וזה לשונו: כשם שצרת בתו פטורה, שנאסרה עליו משעת נפילת אחיו הראשון שנפלה עם בתו לפניו ופטרותה בתו הימנו, והרי היא עליו כאשת אח שיש לו בנים ואסורה לו עולמית. כך צרת צרתה, אשת אחיו השני האחרת פטורה, שזו פוטרתה, ע"כ. הרי שרש"י מדגיש בדבריו שע"י פטור הצרה מייבום 'הרי היא עליו כאשת אח שיש לו בנים ואסורה לו עולמית' - וכוונתו לבאר שמכח זה נפטרת צרתה בנפילה השנייה.

מאידך, דקדק הגר"ש רוזובסקי זצ"ל מדעת התוספות שהם סוברים שאין זה טעם הפטור של 'צרת צרה'. שכן התוספות (ב. ד"ה עד סוף העולם) הקשו מדוע הוצרכה המשנה להוסיף שהצרות פוטרות צרותיהן עד סוף העולם, והרי כיון שצרה פוטרת צרתה פשיטא שהוא עד סוף העולם. ויישבו התוספות, שכיון דמלצרור נפקא, דהיינו משתי הריישוין שבתובה 'לצרור', אם כן הוה אמינא דלא בא לרבות אלא תרתי, אך צרת צרת לא תפטור צרתה, ולכן הוצרך התנא להורותנו שאף צרת צרה פוטרת צרתה וכן הלאה עד סוף העולם.

והנה אם ביאור פטור צרת צרה הוא כפי שעולה מדברי רש"י, שהצרת ערוה נעשית ערוה בעצמה ופוטרת צרתה מדין צרת ערוה, אם כן אין שום סברא לחלק בין צרת ערוה לצרת צרת ערוה, כיון שסו"ס גם זו האחרונה נפטרת מייבום מדין צרת ערוה, ואף היא נעשית ערות אשת אח שלא במקום מצוה ויש לה לפטור את צרתה. ומכך שהתוספות כתבו שניתן היה לחלק ולומר שצרת צרה יהיה דינה שונה - מוכח שדעת התוספות שצרת ערוה אינה פוטרת את צרתה מחמת שם 'אשת אח' שלה, אלא שהתחדש בפסוק ששם 'צרת ערוה' אף הוא פוטר מייבום כדרך ש'ערוה' פוטרת מייבום, ולכן הו"א שרק 'צרת צרת ערוה' תיפטר, אך לא צרתה.

עוד הוכיחו האחרונים כן בדעת התוספות ממה שכתבו (ג: ד"ה לפי) לגבי אשה שזינתה ונשאת לאחי הבעל, ומת, ונפלה לפני בועלה. וכתבו התוספות שאף שצרתה נפטרת, אך אם הלכה צרתה

ונתייבמה לאח אחר ולו אשה אחרת ומת - לא תפטור צרת הזונה את צרתה, "דכיון דלגבי בעל לא משכחת צרת צרה אין לנו להחמיר בטומאה דגבי בועל יותר מטומאה דגבי בעל". ובלא לעמוד על ביאור דברי התוספות, הרי מכל מקום מבואר מדבריהם שלפי האמת תיתכן מציאות שצרת הערוה תהיה פטורה ואילו צרת צרה תהיה אסורה - ואם גדר הפטור הוא מכח ערות 'אשת אח' כפי שביאר רש"י, אם כן אין שום סברא לחלק בין הצרות.

ביאור קושיית רע"א לדעת תוספות ורש"י

ומעתה יש להקשות את קושיית רבי עקיבא איגר בין לדעת רש"י ובין לדעת התוספות, אלא שיש לחלק בדברים, כי על דעת התוספות תתעצם מאד הקושיא, מדוע באמת לא נדון את ה'צרת ערוה' כערוה מחמת היותה 'אשת אח' ונפטור את צרתה. ואמנם גם לדעת רש"י, הן אמת שאין הקושיא לפי האמת - שהרי אכן זה טעם הפטור של צרת צרה, שנעשית הצרת ערוה לערוה ופוטרת צרתה מדין צרת ערוה. אלא שעדיין יש להקשות מדוע הוצרכה הגמרא ללימוד מיוחד לדין זה - הלא מסברא יש לומר כן, ובפרט שלדעת רבי - זה אכן המקור לדין צרת צרה וכמו שכתב רש"י.

יסוד הגר"ח בדין אשת אח דממילא ודינה בנפילה שניה

ובמקום אחר הבאנו את יסודו של הגר"ח זצ"ל ש'אשת אח דממילא' אינה פוטרת את צרתה מיבום. דהיינו, שאם נפלה יבמה לפני יבם, ומצד ה'אשת אח' שבה - הרי היא עומדת ליבום, ממילא אף אם מחמת מניעה אחרת אינה יכולה להתייבם, וכגון שהיא גם ערוה אחרת, עדיין אין בכך ה'אשת אח' שלה לפטור מיבום. והבאנו ביאור הגר"ש רוזובסקי זצ"ל שערוה מלבד האיסור והעונש שבה הרי היא גם 'ערוה ליבום', דהיינו שיש לה פטור מיבום מחמת היותה ערוה, ואילו אשה זו כיון שמצד ערות אשת אח הרי היא עומדת ליבום, ממילא אף שמחמת שם ערוה אחר אינה עומדת ליבום, אבל סוף סוף ה'אשת אח' שלה אינה 'ערוה ליבום' ולכן אינה פוטרת את צרתה מיבום.

ולכאורה לפי דברי הגר"ח היה אפשר ליישב את קושייתו של רבי עקיבא איגר, כי יסוד קושייתו של רע"א הוא שה'צרת ערוה' אחרי שנפטרה מן היבום נעשית 'ערוה' מכח היותה 'אשת אח' שלא במקום מצוה, ועל כן יש לה לפטור את צרתה מדין 'צרת אשת אח'. ואילו לדברי הגר"ח הרי אף שהצרת ערוה נפטרה מן היבום, אבל עדיין השם 'אשת אח' שבה אינו 'ערוה ליבום', כפי שנתבאר. ואם כן אין הצרת ערוה יכולה עתה לפטור את הצרת צרה מדין 'צרת ערוה'. אלא שאם נאמר כן, הרי יסתרו דברי הגר"ח מדברי רש"י, שהרי רש"י כתב להדיא שהטעם שצרת צרה נפטרת מיבום מחמת הצרת ערוה, הוא משום שהצרת ערוה נעשית אשת אח שלא במקום מצוה ופוטרת את הצרת צרה מדין צרת ערוה - ואילו לפי הגר"ח הרי הצרת ערוה נעשית 'אשת אח דממילא' שאינה פוטרת את צרתה, ומדוע תיפטר הצרת צרה. ואמנם היה אפשר לומר שזה גופא נתחדש בפסוק, שאף ש'אשת אח דממילא' אינה פוטרת צרתה, מכל מקום התחדש שהצרת ערוה תפטור צרתה, ודינים את הצרת ערוה כאשת אח שפוטרת את צרתה מיבום.

אמנם כבר יסדו האחרונים שכל דברי הגר"ח אינם שייכים אלא לגבי הצרת ערוה בנפילה הראשונה, שכלפי היבום של האח הראשון באמת הערות אשת אח אינה סותרת ליבום, ולכן אין לה לפטור את צרתה כדין צרת ערוה. אבל, כשמתייבמת הצרה לאחד האחים, ואותו האח מת והצרת ערוה נופלת עם הצרת צרה לפני האח - הרי עתה ה'צרת ערוה' הרי היא 'ערוה' גמורה - כי היא אשת אח שלא במקום מצוה מהאח הראשון, ואשת אח נאסרת לעולם, והאיסור של האח הראשון קיים גם בנפילתה מהאח השני - ואם כן מדוע לא תפטור את צרתה כדין 'צרת ערוה' גם לדעת הגר"ח.

יישוב הגר"ש רוזובסקי שהו"א שאשת אח דממילא לא פוטרת גם בנפילה שניה

והגר"ש רוזובסקי זצ"ל האריך בזה, ושורש דבריו בקצרה שלולי הפסוק היה מקום לומר שאכן דברי הגר"ח נכונים גם ביחס לנפילה שניה, וזאת מאחר וכשאח יבם את אשת אחיו ואחר כך מת ואחיו מיבם את אשתו - הרי הוא בונה את בית שני אחיו, ואף אישותו של האח הראשון הרי היא בכלל היבום - ולכן היה מקום לומר שכשם שערוות 'אשת אח' של האח השני מותרת, כך גם 'אשת אח' של האח הראשון מותרת גם מכח הנפילה השניה - ונמצא שהנפילה השניה הרי היא גם כנפילה ראשונה ביחס לערות 'אשת אח', וממילא לא תפטור את צרתה מדין צרת ערוה אשת אח. ולכן הוצרך הפסוק ללמדנו שאינו כן, אלא פטור הערוה בנפילה הראשונה הפקיע לגמרי דין יבום מעל יבמה זו, והערות אשת אח שמכח בעלה הראשון חזרה בכל תוקפה, וממילא בנפילה השניה נפטרת הצרת צרה מדין צרת ערוה.

אמנם מסייג הגר"ש"ר שכל דבריו אינם אלא לדעת רש"י, אך בדעת התוספות אי אפשר לומר כן. שכן התוספות כתבו (לב. ד"ה לא) שיבמה שנאסרה בנפילה ראשונה משום אחות אשה, פוטרת את צרתה בנפילה שניה מדין ערות אשת אח. ואם כן בדעת התוספות עכ"פ ישנה סתירה, כי מחד מבואר בתוספות בכמה מקומות שצרת צרה אינה פטורה מחמת היותה ערות אשת אח של הצרת ערוה הראשונה [כפי שכתב רש"י], ומאידך בתוספות שם מפורש להדיא שאכן יכולה הצרת ערוה לפטור את הצרת צרה מטעם זה, וצ"ע.

"אמנם"

כבר יסדו

האחרונים

שכל דברי

הגר"ח אינם

שייכים אלא

לגבי ה'צרת

ערוה'

בנפילה

הראשונה.

אבל בנפילה

שניה. הרי

עתה ה'צרת

ערוה' היא

'ערוה'

גמורה"

החידוש היומי מוקדש

לזכר וטובת נשמתו
הגדולה של

מרן
רשכבה"ג
זי"ע

וכל בית ישראל יבכו את
השריפה אשר שרף ה'